

PÕHIKOOLI SOTSIAALAINETE AINEVALDKONNA KAVAD

Ainevaldkond: ajalugu, inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus

Sisukord

1. Üldalused	2
1.1 Valdkonnapädevus.....	2
1.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht	2
1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming.....	3
1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks	4
1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine.....	5
1.6 Hindamine	6
1.7 Õppekeskkond.....	7
2. Ainekavad.....	8
2.1 Inimeseõpetus.....	8
2.1.1 Õppeaine kirjeldus.....	8
2.1.2 I kooliaste	8
2.1.3 II kooliaste	14
2.1.4 III kooliaste.....	20
2.2 Ajalugu	26
2.2.1 Õppeaine kirjeldus.....	26
2.2.2 II kooliaste	27
2.2.3 III kooliaste.....	39
2.3 Ühiskonnaõpetus	60
2.3.1 Õppeaine kirjeldus.....	60
2.3.2 II kooliaste	61
2.3.3 III kooliaste.....	63
LÕK	70
3. Üldalused	70
3.1 Valdkonnapädevused.....	70
3.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht	70
4. Ainekavad.....	71
4.1 Inimeseõpetus.....	71
4.1.1 Õppeaine kirjeldus.....	71
4.1.2 Inimeseõpetuse aine üldalused	71
4.1.3 Taotletavad pädevused ning õppe ja kasvatus rühasetused arenguperioodide kaupa ..	72
4.1.4 Õpitulemused kooliastmete ja klasside kaupa	76
4.2 Ajalugu	82
4.2.1 Õppeaine kirjeldus.....	82
4.2.2 Ajaloo aine üldalused.....	83
4.2.3 Taotletavad pädevused ning õppe ja kasvatus rühasetused arenguperioodide kaupa ..	84

1. Üldalused

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid mineviku ühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised (vaata tabel).

Õppeaine nädalatundide jagunemine kooliastmete sees ja õppesisu klasside kaupa on arvestusega, et õpitulemused ning kooliastmete lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud oleksid saavutatavad.

Õppeaine	klass	inimeseõpetus	ajalugu	ühiskonnaõpetus
	1.klass	1		
	2.klass	1		
	3.klass	1		
	4.klass			
	5.klass	1	2	
	6.klass	1	2	1
	7.klass	1	2	
	8.klass	1	2	
	9.klass		2	2

1. klassile on vabaaine ressursi arvelt juurde antud üks tund inimeseõpetust, et keskenduda rohkem sotsiaalsete ja õpioskuste arendamisele, oma kodupaiga, kohaliku kultuuri ja keele tundma-õppimisele.

5. klassile on juurde antud üks ajalootund. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma ajalooallikaid ja mõistma, et ajalugu on meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, aja arvestamisega, sajandite ja aastatuhandete määramisega ning sündmuste ajajoonele kandmise oskuse kujundamisega. See kõik aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. 5. klassi ajalooõpetuses pööratakse suuremat tähelepanu Eesti ja kohaliku ajaloo õpetamisele. Selleks, et vajalikud oskused töötamiseks ajaloo allikatega, ajaloo mõistetega ning ajas orienteerumiseks paremini kinnistuksid, tuleb seda pidevalt harjutada. Huvi tekitamise eesmärgil on vajalik lisada 5. klassi ajaloo õpetusse maailma ajaloosündmusi ja kultuurilugu. Ainult 5. klassis on võimalik Eesti ajalugu õpetada muinasajast kuni tänapäevani järjepidevalt, alates 6. klassist kuni põhikooli lõpuni on Eesti ajaloo teemad üksikute teemadena lisatud Euroopa ja maailma ajaloo konteksti. Seetõttu ei teki õpilastel Eesti ajaloost terviklikku pilti. Selleks, et õpilased paremini tunneksid meie riigi ja kodukoha ajalugu ning kujuneksid vajalikud oskused ning pädevused, lisatakse Vastseliina Gümnaasiumis vabaainete ressursi arvelt 5. klassile üks ajalootund.

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse- tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma

suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppe teemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonna ellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Valdkonnasisesed lõimitud tegevused:

Külalisesinejad (ettevõtjad, perearst, politsei- ja piirivalveametnikud, riigikogulased, omavalitsuse töötajad, ämmaemand, kooliõde jt)

Õppekäigud muuseumitesse

Õppekäigud Vastseliina piiskopilinnusesse

Õppekäigud kohalikesse ettevõtetesse

Ajaloo-olümpiaad

Ühiskonnaõpetuse olümpiaad

Esmaabikoolitused

GPS kunst

1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülevalt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning

läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja - hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Kooliüleused lõimitud tegevused:

Spordinädal septembris

Autovaba päev

Ujumise algõpetuse tunnid Väimela Tervisekeskuses

1.-7. klass - projektõppepäevad:

- 4. kl - "Minu lemmiksportlane" (üks kord kooliastmes)
- 2. kl- "Liikumisbingo" (üks kord kooliastmes)

4.-6. klass "Une projekt" (üks kord kooliastmes)

7.-9. klass "Ajarännak"

Uurimistöde konverents

Rahvakalendri- ja riiklike tähtpäevade tähistamine

Kogukondlik karjääripäev

Kogukonnapäev

Jüriöö jooks

Aprill- tervisekuu

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja - oskusi, suunatakse tegema valikuid;

- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja

seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimedele, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel. Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistevõttes osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittedumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas. Hindamisel on aluseks Vastseliina Gümnaasiumi hindamisjuhend.

1.7 Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivaldavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;

- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1 Inimeseõpetus

2.1.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

2.1.2 I kooliaste

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.

8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

Õpitulemused antud aines

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;

- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, nina-verejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Ainesisu klassiti I kooliastmes

1. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Mina	Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi. Põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.
Mina ja teised	Põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.
Mina ja tervis	Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid. Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust.

Mina ja minu pere	Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.
Mina ja Eesti	Võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev. Selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja. Tunneb kodukoha kultuuri ja võru keelt.
Mina ja turvalisus	Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid. Kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist. Märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks. Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Milline olen mina? Võrdlen ennast pinginaabriga. Vestlus ja diskussioon. Viisakas käitumine koolis, koduteel, avalikus kohas jne. Oma pere joonistamine. Piltide põhjal võrdlev vestlus. Koolitee kaardistamine – ohud. Tervist ohustavatest olukordadest keeldumine. Praktilised harjutused. Rahvakommetega tutvumine. Erinevate filmide vaatamine.

2. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Mina	Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi. Põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda. Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.
Mina ja tervis	Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust. Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid. Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.
Mina ja minu pere	Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus,

	<p>toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.</p> <p>Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.</p>
Mina ja Eesti	<p>Leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.</p> <p>Nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva.</p> <p>Teab, kes on Eesti Vabariigi president.</p> <p>Tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat.</p> <p>Teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku.</p> <p>Võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt.</p> <p>Toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.</p> <p>Selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.</p>
Mina: aeg ja asjad	<p>Planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult.</p> <p>Toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.</p> <p>Sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega.</p> <p>Seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Päeviku pidamine: toitumine ja liikumine. Rühmatöö: puhanud lapse eelised koolis. Rollimängud. Lihtsamad esmaabivõtted ja hädaabinumbrile helistamine. Arutelu kodust ja koduarmastusest. Joonistus „Minu kodu“ . Vanemate kaasamine tundi: erinevad ametid. Iseseisev töö: joonistus „Minu amet tulevikus“. Arutelu. Mis asju me vajame elus, koolis, kodus, trennis, matkal? Minu ja teiste asjad – laenamine ja kinkimine

3. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Mina	<p>Põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.</p> <p>Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.</p> <p>Nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid</p>

	<p>kohustusi.</p> <p>Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.</p>
Mina ja tervis	<p>Toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve.</p> <p>Selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste.</p> <p>Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.</p>
Mina ja teised	<p>Toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida.</p> <p>Põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.</p> <p>Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid.</p> <p>Kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.</p> <p>Märkab liiklusohhtlike kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.</p> <p>Teab, et vägivallal on eri vormid.</p> <p>Selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua.</p> <p>Teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral.</p> <p>Selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.</p>
Mina: teave ja asjad	<p>Loetleb erinevaid teabeallikaid.</p> <p>Leiab infot erinevatest allikatest.</p> <p>Võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest.</p> <p>Kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte.</p> <p>Selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.</p> <p>Teab, mis on raha teenimine, säästmine,</p>

	kasutamine ja laenamine. Hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.
--	--

Soovituslikud praktilised ülesanded

Rühmatöö plakat: meie klassi väärtused. Juhtumianalüüs või õppemäng: <http://www.lastekaitseliit.ee/lapseõigused/lapseõigused/mangud/>. Päeviku pidamine: toitumine ja liikumine. Rollimäng. Tunded, tunnetega toimetulek. Arutelu. . Diskussioon. Ühiselureeglid, viisakuse mõju suhtlemise edukusele. Suhtlemine sotsiaalvõrgustikes. Ohud ja reeglid: <http://www.targaltinternetis.ee/noortele/suhtlusportaalid/>. Paaristöö. Käitumisreeglid erinevates kultuurides. Liiklusmärgid ja - reeglid. Tööleht. Tund arvutiklassis. Veebipõhine ametite arvamise mäng algklassidele: <http://www.ametiguru.ee>. Õppekäik kodukoha asutusse või külaline tunnis. Meie naaberriikide elanike ja tavade esitlused.

2.1.3 II kooliaste

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.

11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

Õpitulemused antud aines

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempest murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;

- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teematist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Ainesisu klassiti II kooliastmes

5. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Tervis	<p>Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid. <p>Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks):</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; • selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. <p>Teab, et meedia saab mõjutada inimeste</p>

	<p>tervisekäitumist, toob näiteid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab reklaamide eesmärke; • eristab arvamust faktist. <p>Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.</p> <p>Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.</p> <p>Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p>
Murdeiga ja kehalised muutused	<p>Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.</p> <p>Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.</p>
Turvalisus ja riskikäitumine	<p>Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:</p> <p><i>Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)</i></p> <p>Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.</p> <p>Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.</p> <p>Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.</p> <p>Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust.</p> <p>Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>
Haigused ja esmaabi	<p>Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid,</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Töö tekstide ja küsimustega, juhtumite analüüs, olukordade kirjeldused, jutukese kirjutamine, mõistekaardi täitmine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, teemakohaste õppefilmide vaatamine, analüüs, töölehtede täitmine, rollimängud, infovoldikute koostamine, koomiksitate, posterite ja plakatite koostamine, õppemängud, ajurünnakud.

6. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Mina ja suhtlemine	<p>Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enesehinnangu olemust; • saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist. <p>Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada enda erinevaid omadusi; • mõistab, et ennast saab pidevalt arendada. <p>Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi. <p>Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga.
Suhtlemine teistega	<p>Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise olemus; • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta. <p>Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise kompleksust.

	<p>Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid käitumisviise. <p>Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.</p> <p>Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.</p> <p>Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.</p> <p>Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kahjustavaid käitumisviise; • selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata. <p>Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades.
Suhted teistega	<p>Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimeste erivajadusi. <p>Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik. <p>Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sotsiaalseid oskusi, • toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta. <p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt</p>

	<p>väljendada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et kõik tunded on normaalsed, • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.
Konfliktid ja probleemilahendus	<p>Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.</p> <p>Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.</p> <p>Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.</p> <p>Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevaid probleeme • toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta. <p>Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p> <p>Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjutamise viise. <p>Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest.
Positiivne mõtlemine	<p>Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.</p> <p>Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Töö tekstide ja küsimustega, juhtumite analüüs, olukordade kirjeldused, jutukese kirjutamine, mõistekaardi täitmine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, teemakohaste õppefilmide vaatamine, analüüs, töölehtede täitmine, rollimängud, infovoldikute koostamine, koomiksrite, posterite ja plakatite koostamine, õppemängud, ajurünnakud.

2.1.4 III kooliaste

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Õpitulemused antud aines

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisisituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpisisituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpisisituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

Ainesisu klassiti III kooliastmes

7. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Inimese areng ja murdeiga	<p>Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;</p> <p>Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;</p> <p>Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.</p>
Inimene, valikud, õnn	<p>Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;</p> <p>Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;</p> <p>Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;</p> <p>Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.</p>
Inimene ja rühm	<p>Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;</p> <p>Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;</p> <p>Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <p>Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega.</p>
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	<p>Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise</p>

	<p>tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.</p>
--	---

Soovituslikud praktilised ülesanded

Töö tekstide ja küsimustega, juhtumite analüüs, olukordade kirjeldused, jutukese kirjutamine, mõistekaardi täitmine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, teemakohaste õppefilmide vaatamine, analüüs, töölehtede täitmine, rollimängud, infovoldikute koostamine, koomiksitate, posterite ja plakatite koostamine, õppemängud, ajurünnakud.

8. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Tervise käitumine	<p>Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p> <p>Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p> <p>Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;</p> <p>Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväarsust;</p> <p>Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;</p> <p>Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;</p> <p>Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p>

	<p>Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.</p>
Suhted ja seksuaalsus	<p>Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;</p> <p>Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;</p> <p>Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p> <p>Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;</p> <p>Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.</p> <p>Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;</p> <p>Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.</p>
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	<p>Demonstreerib õpituatsioonis inimväarikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Töö tekstide ja küsimustega, juhtumite analüüs, olukordade kirjeldused, jutukese kirjutamine, mõistekaardi täitmine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, teemakohaste õppefilmide vaatamine, analüüs, töölehtede täitmine, rollimängud, infovoldikute koostamine,

koomiksite, posterite ja plakatite koostamine, õppemängud, ajurünnakud, internetist info otsimine, tabelite täitmine.

2.2 Ajalugu

2.2.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatausest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;

5)empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

6)allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.2.2 II kooliaste

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.

10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.

11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.

12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.

13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.

14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.

15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

Õpitulemused

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajalooündmuse, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnanoo uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajalooündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajalooündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

Õppesisu klassiti II kooliastmes

5. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Ajaarvamine ja ajalooallikad	<p>Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number;</p> <p>Paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist; • jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest) esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.
Ajalooallikad	<p>Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ja liigitab ajalooallikaid; • kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv. <p>Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust.</p> <p>Kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid.</p>
Elu muinasajal	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab kodukohaga (Tamula asulakoht umb 4500a eKr, Sakalovapalo kääpad Obinitsas I at II pool, Siksälä kalme muinas- ja keskajal I aastatuhande lõpuveerandist kuni 15. sajandini kasutatud kalmistu ja sealsed leiud) ja

	<p>Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas; • nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust. <p>Kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge; • teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised; • selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.
Eluolu keskajal	<p>Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos; • toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust. <p>Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat • kirjeldab keskaegset piiskopilinnust ja elu seal Vastseliina piiskopilinnuse näitel. <p>Teab olulisemaid sündmusi Eesti ja kodukoha ajaloost (Jüriöö ülestõus, elu linnades, Hansa Liit ja kaubandus ning käsitöö, Vastseliina piiskopilinnuse rajamine 1346 ja eluolu linnuses).</p>
Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna</p>

	<p>vastastikusest mõjust minevikus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust; • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised. Liivi sõda ja Vastseliina piirkond Liivi sõja ajal.
Eluolu uusajal	<p>Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab inimeste eluolu minevikus; • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.
Kool vanal ajal	<p>Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab hariduse andmist minevikus; • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid. <ul style="list-style-type: none"> • Koolihariduse algus Vastseliina kihelkonnas. Koolid Vastseliinas.
Rahvuslik ärkamisaeg	<p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi; • nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist (Fr.R. Kreutzwald)
Eesti iseseisvumine	<p>Nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost; • teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust;

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik.
Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge; • teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos; • teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust; • Vabadussõja lahingud Võrumaal; • selgitab Tartu rahu tähtsust. <p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid.
Eesti ja Teine maailmasõda	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis; • teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole; • toob näiteid oma perekonnaloost.
Nõukogude aeg	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu; • toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal; • teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid (metsavendade tegevus, Puutlipalu punkrilahing 29. märtsil 1953, küüditamine, ühismajandite loomine).
Iseseisvuse taastamine	Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende

	<p>olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust; • teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks; • oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust; • teab mõnda perekonnalugu.
--	---

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, mõistekaardi koostamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, ristsõna lahendamine ja koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist, ajaloo teemaliste saadete kuulamine raadiost, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, filmile reklaamplakati joonistamine, Vabadussõja ausamba kujundamine, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud.

6. klass	
Muinas- ja vanaaeg	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Muinasaeg	<p>Teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut, kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt.</p> <p>Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäeva elu kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest; • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; • seletab ja kasutab mõisteid kontekstis.
Muinasaeg Eestis	Teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab

	<p>selle tekkimise ja kujunemise põhjusi. Teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis; • teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi; • teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu (Tamula asulakoht umb 4500a eKr, Sakalovapalo kääpad Obinitsas I at II pool, 5.-7. saj-st pärinev Päävapäüürdmisemägi e. Hobuseselja mäel asuv muinaslinnus, arheoloogilistel kaevamistel saadud leiud pärinevad enamjaolt 5.–7. sajandist, s.o. keskmisest rauaajast, ent linnamägi oli arvatavasti kindlustatud juba tuhatkond aastat varem. Pärimestes on mäge peetud kultusepaigaks, kus pööripäevade ajal ohverdati päikesele. Siksälä kalme muinas- ja keskajal I aastatuhande lõpuveerandist kuni 15. sajandini kasutatud kalmistu ja sealsed leiud).
Vanad Idamaad	<p>Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus. Nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid; • oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat.
Mesopotaamia	<p>Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus; • teab, kes oli Hammurapi; • mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloo ning oskab

	tuua näiteid.
Egiptus	<p>Nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust.</p> <p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.</p> <p>Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; • kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel; • tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias; • toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide.
Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku; • teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; • teab, mis on Vana Testament.
Vana-India ja Vana-Hiina	<p>Nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust.</p> <p>Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde; • teab, mis on kastisüsteem • toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest; • mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.

<p>Vana-Kreeka Kreeta-Mükeene kultuur</p>	<p>Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis. Toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta; • teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist.
<p>Kreeka linnriigid</p>	<p>Teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi. Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat. Toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal; • seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori.
<p>Vana-Kreeka kultuur ja teadus</p>	<p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos. Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist. Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest; • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid; • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist; • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole.
<p>Hellenism</p>	<p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos. Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos. Teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest</p>

	<p>antiikajal ja kirjeldab nende erisusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi; • selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest.
<p>Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine</p>	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos.</p> <p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.</p> <p>Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis.</p> <p>Paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik; • teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos; • paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta; • selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel.
<p>Rooma vabariik</p>	<p>Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost.</p> <p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Rooma vabariigi riigikorda; • kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist; • teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks; • seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk; • teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust.
<p>Eluolu Vanas-Roomas</p>	<p>Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.</p>

	<p>Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu, kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab eluolu Rooma riigis; • teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis.
<p>Kultuur ja religioon Vanas-Roomas</p>	<p>Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist.</p> <p>Toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.</p> <p>Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab roomlaste usule iseloomulikke jooni; • mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos; • teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos; • kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis.
<p>Rooma keisririik</p>	<p>Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos.</p> <p>Teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele.</p> <p>Paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.</p> <p>Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda; • tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal; • teab, miks lõhenes Rooma keisririik • teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust; • teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, mõistekaardi täitmine ja koostamine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist, ajaloo teemaliste saadete kuulamine raadiost, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, filmile reklaamplakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, voolimissavist anumate meisterdamine ja nende kaunistamine kammi ja nõõrijupiga, referaadi koostamine.

2.2.3 III kooliaste

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Õpitulemused

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajalooos.

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatia iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;

30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;

32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Õppesisu klassiti III kooliastmes

7. klass	
Keskaeg	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja periodiseerimine	<p>Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode.</p> <p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid:</p> <ul style="list-style-type: none">• nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis;• nimetab keskaja kolm perioodi (vara-kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist;• mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus);• võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel.
Seisused, läänikord ja eluolu	<p>Iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis:</p> <ul style="list-style-type: none">• iseloomustab läänikorda;• kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal;• kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid;• iseloomustab läänimeeste elulaadi;• kirjeldab keskaegset linnust,• iseloomustab rüütlit ja aadlidaami,

	<p>kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami iluning käitumisideali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki;</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast; • Vastseliina piiskopilinnuse rajamine 1342 ja elu linnuses; • keskaegne alev Vastseliina piiskopilinnuse kõrval; • Vastseliina piirkond, sõja- ja kaubateed.
Ristiusk, kirik ja kultuur	<p>Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooajalooperioode;</p> <p>Iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;</p> <p>Kirjeldab kiriku struktuuri;</p> <p>Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>Selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta;</p> <p>Teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>Tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarmkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid);</p> <p>Iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutatavat kunsti (temaatika, kujutamiseviis, kunstniku staatus, eesmärgid);</p> <p>Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>Selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;</p>

	<p>Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>Toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta;</p> <p>Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast;</p> <p>Iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal.</p>
Euroopa riigid varakeskajal	<p>Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>Selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;</p> <p>Nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;</p> <p>Iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;</p> <p>Nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli;</p> <p>Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); • teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile; • selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks; • selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid.
Linnad ja linnaelu	<p>Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis; • võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas. <p>Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>Toob näiteid erinevate ajastute kultuuri-</p>

	<p>pärandist;</p> <p>Toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast;</p> <p>Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule.
Euroopa riigid kõrgkeskajal	<p>Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>Võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal;</p> <p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>Toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad.</p>
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik	<p>Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;</p> <p>Teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi;</p> <p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>Toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi;</p> <p>Teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta.</p>
Ristisõjad	<p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>Toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>Selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu;</p> <p>Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte</p>

	<p>hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>Kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);</p> <p>Nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi;</p> <p>Selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;</p> <p>Selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.</p>
Haridus, ülikoolid ja teadus	<p>Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>Selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada;</p> <p>Nimetab keskaja seitse vaba kunsti;</p> <p>Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest;</p> <p>Nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd.</p>
Eesti keskajal	<p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>Märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse;</p> <p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>Selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu.</p>
Maadeavastused	<p>Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>Selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;</p> <p>Toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas;</p> <p>Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab</p>

	<p>kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; Märgib kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid; Selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; Toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel; Annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.</p>
Reformatsioon ja vastureformatsioon	<p>Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust; Nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi; Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; Uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel.</p>
Renessanss ja humanism	<p>Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; Võrdleb skolastikat ja humanismi; Toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele; Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; Selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, mõistekaardi koostamine, ristsõna lahendamine ja

koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist, ajaloo teemaliste saadete kuulamine raadiost, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, filmile reklaamplakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine.

8. klass	
Varauusaeg ja uusaeg	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Uusaja mõiste, üldisloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.	<p>Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode:</p> <ul style="list-style-type: none"> • määratleb ajaliselt (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid; • selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust; • iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal; • toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.
Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal	<p>Toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi. <p>Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest; • teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi; • põhjendab allika valikut. <p>Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; Teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta.</p>
Absolutism ja valgustus	Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode:

	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut. <p>Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel. <p>Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis. <p>Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; • nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse.
Ameerika iseseisvumine	<p>Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine. <p>Teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>Selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus.</p>
Prantsuse revolutsioon ja Napoleon	<p>Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi. <p>Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused</p>

	<p>minevikus ja tänapäeval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel.
<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus</p>	<p>Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis). <p>Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (Vastseliina piiskopilinnus, Vastseliina kirikukihelkonna moodustamine 1626.a, arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis, Vastseliina mõis al 1766. aastast Liphartide valdus). • toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus (1725.a – koolihariduse algus Vastseliinas, köstri-koolid, mõisakoolid ja külakoolid); • tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas. Georg Gottfried Marpurg - usuõpetuse õpikud, brožüür “Ma-rahwa Laste-Kasvatamisest”(1797).Vastseliina kivikirik (hakati ehitama 1769).
<p>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal</p>	<p>Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris; • tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike

	<p>ja nende teoste kohta.</p> <p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel.
Viini kongress ja Euroopa uusajal	<p>Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms).
Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine	<p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas. <p>Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg; • analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel.
Poliitilised õpetused	<p>Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.

<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)</p>	<p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloo sündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.
<p>Kolonialism ja imperialismi kujunemine</p>	<p>Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist: toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias;</p> <ul style="list-style-type: none"> • annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. <p>Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega; • analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel; • analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.
<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p>	<p>Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; • nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; • nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust. <p>Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest (oma perekonna näitel); • toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; • toob näiteid arkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos; <p>Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus (Fr.R. Kreutzwald, 1833.a – kihelokonnakooli rajamine Vastseliinas); • toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos. <p>Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt); • teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus. • Gotthard Lionel Liphart - toetas koole ja vallavaeseid, remontis kirikut ning ostis kogudusele uue oreli. Alates 1857. aastast telliti igasse kooli- ja kohtumajja Lipharti kulul üks eestikeelne ajaleht tingimusega, et seda koolimajas ümbruskonna inimestele ette loetaks.
Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine	<p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;</p>

	<p>Analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule; Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; Nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms.</p> <p>Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju, • nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi. <p>Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid).
<p>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p>	<p>Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne <p>Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, mõistekaardi täitmine ja koostamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist, ajaloo teemaliste saadete kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, filmile reklaamplakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, referaadi koostamine, loovtöö kirjutamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine.

9. klass	
Lähiajalugu	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Esimese maailmasõja tagajärjed	Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi: <ul style="list-style-type: none">• teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;• teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;• teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;• kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.
Eesti Vabadussõda	Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: <ul style="list-style-type: none">• teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;• teab, millal toimus vabadussõda;

	<ul style="list-style-type: none"> • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; • kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; • teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel; • Vabadussõja lahingud Võrumaal.
<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</p>	<p>Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas; Analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; Teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism</i>; • teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; • võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.
<p>Demokraatlik ja autoritaarne Eesti</p>	<p>Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; • selgitab ja toob näiteid mõistete <i>ideoloogia, reform ja revolutsioon</i> kohta; • kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul.
<p>Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel</p>	<p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale; Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p>

	<p>seisukoha ning põhjendab seda; Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressurs- side kasutamisega; Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; • teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine; • teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.
<p>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</p>	<p>Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; Toob näiteid erinevate ajastute kultuurist; Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; • nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; • nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.
<p>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel</p>	<p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne</p>

	<p>riigi näitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; • teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.
Teine maailmasõda	<p>Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; • toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; • seletab mõisteid <i>MRP</i>, <i>holokaust</i>, <i>ÜRO</i>; • kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; • analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.
Eesti Teises maailmasõjas	<p>Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab <i>MRP</i> ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; • selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; • selgitab mõisteid <i>MRP</i>, <i>küüditamine</i>, <i>baaside leping</i>, <i>okupatsioon</i>; • analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas; • Teine maailmasõda (perelood).
Külm sõda	<p>Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja</p>

	<p>Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie</i>.
<p>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda</p>	<p>Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajalooühtluste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; • teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust; • iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid; • kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.
<p>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV</p>	<p>Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; • võrdleb eri perioode arutluse käigus; • toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.
<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s</p>	<p>Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid</p>

	<p>hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>Toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;</p> <p>Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;</p> <p>Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; • teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.
Eesti iseseisvuse taastamine	<p>Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>Selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;</p> <p>Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika</i>, <i>glasnost</i>, <i>Balti kett</i>, <i>laulev revolutsioon</i>; • nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis.
Maailm 1990. aastatest alates	<p>Iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;</p> <p>Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;</p> <p>Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;</p>

	<p>Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; • teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; • teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; • analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.
--	--

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist, ajaloo teemaliste saadete kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, arutleva kirjandi kirjutamine märksõnade või suunavate küsimuste abil, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, T-tabel.

2.3 Ühiskonnaõpetus

2.3.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodanikuna seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust

ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõtete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina.

2.3.2 II kooliaste

II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

Õpitulemused antud aines

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;

- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Ainesisu klassiti II kooliastmes

6. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioone ja olulisemaid

	ametikohti.
Allikad ja autoriõigused	1.Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 2.Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
Kultuur	1.Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 2.Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
Planeerimine ja tarbimine. Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.	1.Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 2.Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3.Käitub teadliku tarbijana.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, jutukese kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, töö mõistetega, mõistekaardi koostamine, eelarve koostamine, diagrammide analüüs, skeemidest ja tabelitest info leidmine, tekstide lugemine ja analüüs, plakati joonistamine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, rollimängud, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine.

2.3.3 III kooliaste

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes mineviku- näidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused antud aines

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;

- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Ainesisu klassiti III kooliastmes

9. klass	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused

<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb?</p>	<p>Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p>
<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p>	<p>Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>Oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;</p> <p>Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>
<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p>	<p>Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p>

<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis.</p>	<p>Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse.</p>
<p>Meedia ja teave: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.</p>	<p>Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p>
<p>Demokraatia toimimine igapäevases elus. Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.</p>	<p>Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.</p>

<p>Demokraatia toimimine igapäevases elus. Põhifookus B: demokraatia ohud - korrupsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.</p>	<p>Selgitab avaliku konkursi tähtsust; Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.</p>
<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Demokraatliku riigi toimimine.</p>	<p>Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>Nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.</p>
<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Demokraatliku võimu toimimine õpilase kodukohas.</p>	<p>Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>Nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>Analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.</p>

<p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva taht maksma panna. Osalemise tahte tekitamine.</p>	<p>Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p>
<p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, mille alusel riik tulu ümber jagab.</p>	<p>Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>Teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;</p> <p>Järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p>
<p>Tööturg. Noored ja täiskasvanud tööturul.</p>	<p>Analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;</p> <p>Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.</p>
<p>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine. Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine.</p>	<p>Analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;</p> <p>Selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.</p>
<p>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib.</p>	<p>Analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;</p> <p>Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;</p> <p>Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>Toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;</p> <p>Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.</p>

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud asutustesse ja ettevõtetesse, jutukese kirjutamine, lünkteksti täitmine, töö mõistetega, mõistekaardi koostamine, eelarve koostamine, diagrammide analüüs, skeemidest ja tabelitest info leidmine, tekstide lugemine ja analüüs, artikli analüüs, reklaami analüüs, eelarve koostamine ühe nädala kohta, plakati joonistamine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, rollimängud, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, intervjuu koostamine, uudiste saate vaatamine (soovitavalt AK uudised), esitluse koostamine ja ettekandmine, õppereis Riigikogusse, kohtumine Riigikogu liikmega, kohtumine Võru valla volikogu liikmega.

LÕK

3. Üldalused

3.1 Valdkonnapädevused

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

3.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht

LÕ-õppijatel on eakaaslastega võrreldes olulised iseärasused (hilistumine, mahajäämus) tunnetustegevuse arengus, samuti kõne, suhtlemise ja isiksuse arengus. Nende valdkondade arengudünaamikas ilmnevad siiski omad kindlad seaduspärasused. Olulisel kohal õppija arengu tagamisel on sobivate õppemeetodite ja -viiside rakendamine ning õpilasele jõukohase, tema potentsiaalset arenguvaldkonda, tema vajadusi ja võimeid arvestava õppe pakkumine. Mida

madalam on õpilase arengutase ja piiratum tema kõne, seda läbimõeldum peab olema tema õpetamise protsess ning seda olulisem roll on õpetajal, st vajadus osaleda õpilase tegevuses, teda aktiveerida ja toetada. Selleks, et teadvustada õpilaste arengu iseärasusi ning pakkuda neile jõukohast ning arendavat õpet, on lihtsustatud õppe õppeperiood jaotatud arenguperioodideks. Vastav jaotus ei ühti tavapärase kooliastmete jaotusega, sest arvestatakse LÕ-õpilaste arengu seaduspärasusi ehk eripärasid ja muutusi õppijate tunnetustegevuse, kõne ja isiksuse arengus.

Kooliaste	arenguperioodid	klass	inimeseõpetus	ajalugu
I kooliaste	1.-2. klass	1. klass 2. klass	1 1	
I-II kooliaste	3.-5. klass	3. klass 4. klass 5. klass	1 2 2	
II-III kooliaste	6.-7. klass	6. klass 7. klass	2 2	1 2
III kooliaste	8.-9. klass	8. klass 9. klass	2 1	2 1

4. Ainekavad

4.1 Inimeseõpetus

4.1.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
- 2) hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
- 4) hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
- 5) suudab täiskasvanu suunamisel eristada ning teadvustada oma oskusi ja võimeid, otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
- 6) tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
- 7) tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketiti.

4.1.2 Inimeseõpetuse aine üldalused

Inimeseõpetus on lõimitud õppeaine. Ainekava sisaldab nelja põhilist teemade valdkonda: sotsiaalsed toimetulekuoskused (sh enesekohased oskused ja suhtlemisoskused), terviseõpetus, igapäevane elukorraldus ning ühiskonnaõpetus, viimane on lõimitud 1.-5.klassis. Lisaks on inimeseõpetus seotud karjääri planeerimisega, mille osaoskuste arendamine sisaldub nii sotsiaalsete oskuste kui ka igapäevase elukorralduse teemade valdkonnas. Kõikide teemade juures on õpetuse rõhuasetus valdavalt sotsiaalsel ning probleeme ennetaval aspektil. Aine käsitluse kaudu aidatakse õpilastel õppida tundma oma keha, mõistma ja reguleerima oma tunnetustegevust, võimalikult adekvaatselt hindama enda omadusi ja võimeid ning ümbritsevat keskkonda, sh selle võimalusi ja ohte; kujundatakse positiivse sotsiaalse käitumise oskuseid (toimetulek enese, teiste ning ühiseluga). Õpetuse eesmärk (integreeritult teiste ainetega ning järjepideva kasvatustegevusega) on aidata õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on võimeline kohanema ümbritsevas keskkonnas ning toime tulema iseseisvas praktilises elus.

2) Inimeseõpetuse õppesisu on koostatud ja selle rakendamine toimub kontsentriselt: samade teemade puhul laieneb aastast aastasse õppesisu ning suurenevad nõudmised õpitulemustele. Korduvate teemade puhul on iga klassi ainekavas märgitud ainult uus õppesisu: kontsentriiline käsitus eeldab, et eelnevalt õpitut korratakse või tuletatakse meelde, vajadusel kujundatakse puuduvaid teadmisi-oskusi. Kontsentrist ainekäsitlust toetab järjepidev ainetevahelise integratsiooni rakendamine ning eakohaste üldpädevuste kujundamine.

3) Inimeseõpetuse ja teiste õppeainete vaheline lõiming avaldub nii temaatika, kasutatavate (aktiiv)õppemeetodite kui omandatavate pädevuste tasandil. Väga tihe on seos emakeele (sõnavara, lausemallid, tunnetustegevus, etiketikäitumine, suhtlemine jne) ja tööõpetuse ainega (kultuuripärand, säästlikkus ja turvalisus (ohutustehnika), tööprodukti esteetiline välimus jne), samuti loodusõpetuse ja matemaatika ainega.

4) Inimeseõpetuse teemade käsitlemisel kasutatakse aktiivõppemeetodeid. 1.-5.klassis kasutatakse palju mängulisi elemente ja õppemänge. Teadmiste-oskuste kinnistamiseks loodavates tegevus- ja suhtlussituatsioonides (sh rollimängudes) kujundatakse järjepidevalt oskust mõista, valida ja kasutada variatiivseid repliike, mitteverbaalseid väljendusi (miimika, žestid); harjutatakse etiketikäitumist (nt tervitamine, võõra poole pöördumine jne); kujundatakse turvalise ja loodussäästliku käitumise teadmisi-oskusi.

4.1.3 Taotletavad pädevused ning õppe ja kasvatuse rõhuasetused arenguperioodide kaupa

Taotletavad pädevused 1.-2. klassis

2. klassi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb end oma pere liikmena, oma klassi ja kooli õpilasena;
- 2) osaleb klassi ühistevuses;
- 3) kontakteerub ühistevuses teiste inimestega, palub abi ja osutab ise abi kaaslastele;
- 4) kuulab ja vastab küsimustele; väljendab ennast 3–4-sõnaliste lihtlausetega;
- 5) eristab oma-võõrast-ühist;
- 6) hoiab korras oma välimuse; hoiab puhtust ja korda; hoiab korras oma koolitarbed;
- 7) leiab täiskasvanu suunamisel paberilehelt ja raamatu leheküljelt vajalikku teavet;
- 8) täidab ülesanded koostevuses, eeskuju ja näidise järgi, omandatud oskuste piirides suulise

korralduse kohaselt;

9) viib kokku eseme, selle kujutise ja keelelise väljendi; tunneb kirjelduse järgi ära tuttavaid esemeid ja nähtusi;

10) vaatleb ning võrdleb täiskasvanu juhendamisel esemeid ja nähtusi; järjestab ja rühmitab esemeid ning nende kujutisi ühe-kahe tajutava tunnuse (kuju, suuruse, värvuse) alusel;

11) loeb jõukohast õpitud teksti lühikeste sõnade ja/või kõnetaktide kaupa;

12) arvutab õpitud arvuvalla piires ning mõõdab täiskasvanu abiga;

13) tunneb rõõmu liikumisest, loovast ja käelisest tegevusest;

14) käitub õpitud oskuste piires viisakalt, ohutult ja ümbrust hoidvalt; hindab oma ja teiste käitumist õige/vale, meeldib / ei meeldi tasandil.

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 1.–2. klassis

(1) Esimesel arenguperioodil on põhitaotluseks õpilaste kohanemine koolieluga, õpilase rolli mõistmine ja vastavate alusoskuste omandamine: kuulamine, adekvaatne reageerimine küsimustele ja korraldustele, vaatlemine, osalemine dialoogis, tegevusse lülitumine ning ühelt tegevuselt teisele ümberlülitumine. Õppeeesmärgiks on elementaarse lugemis-, kirjutamis- ja arvutamisoskuse omandamine.

(2) Õpetaja suunamisel õpivad õpilased tundma lähiümbrust ning igapäevaelu nähtusi. Lisaks iseendaga seonduva teadvustamisele kujundatakse õpilastel ka arusaamist mina-meie-suhetest. See kujuneb kontaktis ning koostegevuses täiskasvanu ja klassikaaslastega, osalemisel õppemängudes ja ühistegevustes.

(3) Õpilaste koolivalmidus ja võimed on erinevad, seetõttu diferentseeritakse ülesandeid, nende täitmiseks kuluvat aega ning õpetaja osaluse ja abi osakaalu. Õpetaja osaleb laste tegevustes suurel määral. Õpilased täidavad õpiülesandeid koostegevuses, matkimise, näidise järgimise toel ja omandatud oskuste piires suulise korralduse järgi. Õpilaste tegevust verbaliseerib valdavalt õpetaja.

(4) Õpilased vajavad õppetegevustes palju materialiseerimist ja näitlikke vahendeid. Õpilaste juhendamisel kasutatakse lühikesi suulisi korraldusi. Peamiseks õppemeetodiks on praktilineharjutamine. Olulisel kohal on õppimine praktilise tegevuse või didaktilise mängu kaudu.

(5) Õppetöö korraldamisel on eelistatud üldõpetuslik tööviis või üldõpetuse ja aineõpetuse kombineeritud variant.

Taotletavad pädevused 3.–5. klassis

5. klassi lõpuks õpilane:

1) osaleb jõukohaselt ühistegevuses, abistab kaaslast; alustab ja jätkab dialoogi; väljendab ennast arusaadavalt (sh lühitekstide abil);

2) mõistab omandisuhteid oma-võõras-ühine ja käitub vastavalt;

3) hoolitseb oma välimuse ja tervise eest;

4) hoiab puhtust ja korda kodus ja koolis; käitub looduses hoolivalt;

5) oskab õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas, vormistab oma õpiülesanded nõuetekohaselt;

6) täidab ülesandeid eeskuju, näidise ja õpitud oskuse piires verbaalse korralduse (sh kirjaliku juhendi) järgi; kasutab õpiülesannete täitmisel tuttavaid abivahendeid (sh lihtsaid skeeme ja sümboleid);

- 7) kirjeldab oma õpitegevust nii tegevuse ajal kui ka tagantjärele; kasutab täiskasvanu suunamisel õpitud enesekontrollivõtteid;
- 8) vaatleb sihipäraselt, võrdleb ning rühmitab etteantud rühmitusaluse järgi esemeid ja nähtusi; kirjeldab neid õpetaja küsimuste ja tugisõnade abil;
- 9) loeb õpitud teksti ladusalt, leiab ja mõistab suunamisel tekstides sisalduvat teavet;
- 10) eristab tuttavates olukordades ja oma tegevuses põhjust, tagajärge ja eesmärki; arvestab teadaolevaid motiive ja tingimusi käitumisaktide hindamisel, väljendab käitumisaktis ilmnenu iseloomuomadusi;
- 11) arvutab ja mõõdab õpitud oskuste piires;
- 12) oskab täiskasvanu juhendamisel kasutada lihtsamaid arvutiprogramme ning kodus ja koolis kasutatavaid tehnilisi seadmeid;
- 13) käitub koolis ja avalikes kohtades viisakalt, tunneb ja järgib lihtsamaid kombeid; kirjeldab täiskasvanu suunamisel oma käitumist konfliktsituatsioonis;
- 14) oskab ohtlikke olukordi vältida ja ohuolukorras abi kutsuda; oskab ohutult liigelda;
- 15) austab oma kodupaika, kodumaad ja Eesti riiki, tunneb selle sümboteid ning täidab nendega seotavaid käitumisreegleid.

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 3.–5. klassis

- (1) Teisel arenguperioodil jätkub positiivse suhtumise kujundamine õppimisse, keskendutakse õpiharjumuste ja -oskuste ning püsivuse arendamisele. Õpetaja olulisim ülesanne on toetada iga õpilase eneseusku ja motivatsiooni.
- (2) Tähelepanu pööratakse eneseväljendusoskuse ja -julguse kujundamisele, põhiliste suhtlemis- ja koostööoskuste omandamisele, sh üksteist toetavate suhete kujunemisele õpilaste vahel.
- (3) Õpilased vajavad jätkuvalt suunamist ja õpitegevuse reguleerimist, sh eeskuju ja näidiseid õpiülesannete sooritamisel. Sisekõne kujunemine võimaldab neil arendada oma oskusi õpitegevusekavandamisel ja reguleerimisel: orienteerumist ülesandes, planeerimist, algoritmide ja tuttavate abivahendite valikut ning kasutamist, enesekontrolli sooritamist.
- (4) Õpilastel kujundatakse oskust mõista ning järgida lühikesi ja lihtsaid tööjuhiseid, nii suulisi kui ka kirjalikke lihtkorraldusi.
- (5) Peamiseks õppemeetodiks on praktiline harjutamine. Õpilased vajavad õpitegevustes abivahendeid, näitlikkust, sh algoritme.

Taotletavad pädevused 6.–7. klassis

7. klassi lõpuks õpilane:

- 1) mõistab oma rolli pereliikmena, sõbrana, kaaslasena ja õpilasena ning käitub vastavalt rollile; peab kinni kokkulepetest;
- 2) oskab kaaslast kuulata ja teda tunnustada; oskab oma arvamust rahulikult väljendada ja selgitada; mõistab, et inimesed ja seisukohad võivad olla erinevad;
- 3) oskab keskenduda õppeülesannete täitmisele, kasutab omandatud õpivõtteid ja tuttavaid abivahendeid;
- 4) oskab koostada päevakava ja seda järgida; mõistab töö vajalikkust;
- 5) oskab märgata õppetöös tekkivaid raskusi, küsib vajaduse korral abi ja kasutab seda;
- 6) oskab oma tegevust õppesituatsioonis kavandada, vajalikke tegevusi valida ja rakendada, tulemust kontrollida ja hinnata;

- 7) vaatleb sihipäraselt, võrdleb ning rühmitab esemeid ja nähtusi; kirjeldab neid tugisõnade abil teeb järeldusi; loeb lihtsat plaani, tabelit, diagrammi ja kaarti;
- 8) loeb õpitud teksti ladusalt, leiab teavet oma teadmiste vastavatest tekstidest ning esitab seda suuliselt ja kirjalikult vastavalt õpitud oskustele;
- 9) arvutab ja mõõdab õpitud oskuste piires;
- 10) oskab kasutada arvutit ja interneti suhtlus- ja õppevahendina;
- 11) hindab objektiivselt kaaslaste käitumist, saab aru iseloomude ja võimete erinevustest; lahendab konflikte rahumeelselt;
- 12) oskab kirjeldada oma käitumist, mõista ja tunnistada oma eksimusi ning vajaduse korral korrigeerida oma käitumist/tegevust;
- 13) väärtustab tervislikke eluviise, on teadlik tervist kahjustavatest teguritest ja sõltuvusainete ohtlikkusest;
- 14) väärtustab säästvat eluviisi, huvitub loodusest ja oskab looduses käituda

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 6.–7. klassis

- (1) Kolmandal arenguperioodil keskendutakse jätkuvalt õpiharjumuste ja õpioskuste kujundamisele, samuti püsivuse, iseseisvuse ning eesmärgistatud töötamise ja valikute tegemise oskust arendamisele.
- (2) Jätkuvalt pööratakse tähelepanu eneseväljendusoskuse ja -julguse kujundamisele, põhiliste suhtlemis- ja koostööoskuste arendamisele. Tähtsal kohal on oma arvamuse väljendamise ja selgitamise, kaaslaste arvamuste aktsepteerimise, suhtlusprobleemide lahendamise ning viisaka käitumise oskuste kujundamine.
- (3) Vajalik on toetada iga õpilase eneseusku ja õpimotivatsiooni. Oluline on kujundada oskust märgata õppetöös tekkivaid raskusi, küsida vajaduse korral abi ja seda kasutada.
- (4) Õppeprotsessis on suur osakaal praktilisel harjutamisel. Õpilaste juhendamisel lähtutakse algoritmidest, oluline on suunata õpilasi aktiivsemalt algoritme ka iseseisvalt kasutama, sh oma tegevust kontrollima.

Taotletavad pädevused 8.–9. klassis

9. klassi lõpuks õpilane:

- 1) tunnetab end oma riigi kodanikuna ning järgib ühiselu norme;
- 2) väärtustab oma rahvust ja kultuuri teiste rahvuste ning kultuuride seas, suhtub inimestesse eelarvamusteta, tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi;
- 3) suhtleb vastavalt olukorrale, arvestab suhtluspartneriga;
- 4) arvestab rühma huvisid ja isiklikku huvi, peab kinni kokkulepetest, on usaldusväärne ja tunneb vastutust oma tegude eest;
- 5) esitab oma soove, selgitab oma seisukohti, osaleb arutelus ja arvestab teistega; mõistab kompromisside vajalikkust; oskab seista oma õiguste eest ning lahendada konflikte rahumeelselt, arvestades ühiselunorme;
- 6) lahendab lihtsamad eriolukorrad, astub vastu ebasoovitavatele ahvatlustele ning eetiliselt või õiguslikult vääradele ettepanekutele;

- 7) täidab korrektselt jõukohaseid ülesandeid individuaalselt ja rühmas; mõistab ülesannete õige tõlgendamise ning enesekontrolli tähtsust, kasutab omandatud õpivõtteid;
- 8) loeb, kirjutab ja loob tekste iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel;
- 9) oskab kasutada jõukohaseid teabevahendeid, sh arvutit ja interneti suhtlusvahendina ning infootsingul;
- 10) teab oma tugevaid ja nõrku külgi ning huvisid; väärtustab praktilist tööd ja õppimist ning on valmis jätkama õpinguid täiendus- ja kutseõppes;
- 11) mõistab igapäevaelus ilmnevaid inimese ja keskkonna seoseid, suhtub vastutustundlikult elukeskkonda ning elab ja tegutseb loodust ja keskkonda säästes;
- 12) väärtustab ja järgib tervislikku eluviisi ning on füüsiliselt aktiivne.

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 8.–9. klassis

- (1) Neljandal arenguperioodil on põhitaotluseks vastutustundliku suhtumise ja võimalikult iseseisvate õpi- ja tööoskuste kujundamine. Eesmärgiks on, et õpilased tulevad igapäevaelus toime iseseisvalt ning jätkavad õpinguid vastavalt oma võimetele.
- (2) Jätkuvalt on olulisel kohal suhtlemis- ja koostööoskuste kujundamine, õpimotivatsiooni hoidmine ja tõstmine. Kujundatakse oskust oma arvamust väljendada, põhjendada ja kaitsta, hinnata oma tugevaid ja nõrku külgi ning teadvustada oma huvisid.
- (3) Tähtsal kohal on enesejuhtimise oskuste kujundamine, suurendatakse õpilaste iseseisvust oma tegevuse kavandamisel, sooritamisel ja tulemuse hindamisel. Järjepidevalt harjutatakse valima ning rakendama eesmärgi saavutamiseks vajalikke tegevusi ja vahendeid ning kasutama enesekontrollivõtteid.
- (4) Õppeprotsessis on suur osakaal praktilisel harjutamisel, õppesisu ja omandatavaid oskusi seostatakse igapäevaeluga.

4.1.4 Õpitulemused kooliastmete ja klasside kaupa

Õpitulemused I kooliastmes

3. klassi lõpetaja:

- 1) alustab ja jätkab dialoogi (vastab küsimusele, esitab küsimusi, nõustub või loobub kutsesest);
- 2) teab viisaka käitumise reegleid, püüab neid täita;
- 3) hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist (õige/vale, meeldib / ei meeldi);
- 4) tunneb ära ja nimetab näoilme ja hääletooni järgi kaaslaste 4–6 emotsiooni;
- 5) nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb, teab oma keha osasid;
- 6) räägib õpetaja suunamisel ja abivahendite toel tervisliku eluviisi põhimõtetest: liikumine, toitumine, puhkus ja enese eest hoolitsemine;
- 7) hoolitseb oma hügieeni eest, hoiab puhtust ja korda;
- 8) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning Eesti riigi sümboleid;
- 9) liikleb ohutult kooliteel ning palub abi õnnetusjuhtumi korral.

Õpitulemused 1. klassis

Õpilane:

- 1) tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede-vendade ja vanemate nimed;
- 2) nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi;
- 3) osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid;
- 4) vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks;
- 5) tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise;
- 6) teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel;
- 7) teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu);
- 8) järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
- 9) märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
- 10) nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses;
- 11) teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt;
- 12) teab, et elab Eestis;
- 13) teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses.

Õpitulemused 2. klassis

Õpilane:

- 1) alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; kutsub õpetaja suunamisel kaaslasti tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju;
- 2) tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust);
- 3) teab oma vanust, sünnipäeva ja kodust aadressi, nimetab oma kodukohta;
- 4) kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad;
- 5) hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi;
- 6) eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
- 7) tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat);
- 8) tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga;
- 9) järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
- 10) nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite;
- 11) nimetab oma lähisugulasi;
- 12) teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
- 13) teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid;
- 14) tunneb kella täistundides;
- 15) teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel ja võõraste inimestega suhtlemisel;
- 16) oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks.

Õpitulemused 3. klassis

Õpilane:

- 1) alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine);

- 2) nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb;
- 3) hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi;
- 4) teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid;
- 5) tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4–6 emotsiooni;
- 6) teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust;
- 7) teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasti;
- 8) teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
- 9) kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport;
- 10) kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede- vendade vanus, vanemate tegevus;
- 11) küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel;
- 12) teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit – oma kodumaad; tunneb Eesti sümboliteid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill);
- 13) tunneb kella täis- ja pooltundides;
- 14) nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi;
- 15) teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti; 16) palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi.

Õpitulemused II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- 1) märkab ja aktsepteerib inimeste erinevusi (rahvus, välimus, vanus, tervis jm);
- 2) leiab õpetaja juhendamisel infot erinevatest teabeallikatest (sh tekstidest ja internetist);
- 3) tunneb kella ja kalendrit ning seostab seda oma elu tegevuste ja sündmustega;
- 4) mõistab oma õigusi ja kohustusi (suhtlemine, käitumine, õppetöö) ning teadvustab põhjuseid ja tagajärgi;
- 5) analüüsib ja hindab enda ja kaaslaste käitumist ning kasutab tuttavates olukordades situatsioonist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
- 6) teab murdeega seotud muutusi ning oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi;
- 7) teab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, tule kasutamisel, toitumisel, uimastite tarbimisel ja internetis suhtlemisel, oskab abi küsida;
- 8) teab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises, oskab prügi sorteerida;
- 9) selgitab, milleks kasutatakse raha; mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.

Õpitulemused 4. klassis

Õpilane:

- 1) osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade);
- 2) nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid;
- 3) analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi;
- 4) jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid;

- 5) tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada;
- 6) teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele;
- 7) nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus;
- 8) kirjeldab oma pere traditsioone;
- 9) kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta;
- 10) tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaaegu oma päevakavaga;
- 11) leiab koostegevuses teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt;
- 12) teab erinevaid ameteid; mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust;
- 13) planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist;
- 14) sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmeid;
- 15) teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

Õpitulemused 5. klassis

Õpilane:

- 1) märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes;
- 2) osaleb eri tüüpi dialoogides (teade – küsimus – vastus jne);
- 3) kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis;
- 4) kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg);
- 5) kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsematuse tagajärgi;
- 6) kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele;
- 7) jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas; teab erinevaid rahvuskombeid;
- 8) mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga;
- 9) määrab aega minutilise täpsusega; koostab õpetaja abiga endale päevakava;
- 10) otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist;
- 11) teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias;
- 12) teadvustab reklaamide eesmärke;
- 13) mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust;
- 14) kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis;
- 15) nimetab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises;
- 16) kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevat tagajärgi.

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

- 1) märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatut käitumist/suhtlemist;

- 2) analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe);
- 3) kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
- 4) mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist;
- 5) kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms);
- 6) teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid;
- 7) nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitute hulgast tervisele kasulikke;
- 8) teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust;
- 9) kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele;
- 10) hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad;
- 11) koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus);
- 12) hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid);
- 13) oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane;
- 14) mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske;
- 15) teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi;
- 16) kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral.

Õpitulemused III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) mõistab ühiselu reegleid; suhtleb tavaolukordades vastavalt olukorrale ning reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;
- 2) väärtustab turvalisi lähisuhteid; teab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; mõistab lapse saamisega seotud vastutust;
- 3) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles;
- 4) teab oma tugevaid ja nõrku külgi; otsib erinevatest teabeallikatest võimete kohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
- 5) teab, kuidas kodust ja tööelu korraldada (eluaseme soetamine, raha teenimine ja kulutamise planeerimine; lepingutega seotud kohustused ja õigused);
- 6) mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtusid (liiklus, vesi, nutivahendite kasutamine, toitumine, uimastid), oskab ohuolukorras reageerida;
- 7) oskab küsida teavet ning kasutada erinevaid teabeallikaid (sh nõustamis- ja kriisiabi leidmiseks);
- 8) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (sh tervishoiusüsteemi, maksude suhtes); tunneb end Eesti kodanikuna.

Õpitulemused 7. klassis

Õpilane:

- 1) selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust/erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele;
- 2) teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi;
- 3) kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
- 4) järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades;
- 5) väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist;
- 6) kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, keheline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi);
- 7) oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpituatsioonid hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist;
- 8) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta;
- 9) koostab oma tegevuste kohta nädalaplani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
- 10) hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid);
- 11) nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia); oskab kirjutada e-kirja;
- 12) teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada;
- 13) mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused);
- 14) oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid;
- 15) teab jäätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisvõimalusi ja -viise; oskab jäätmeid sorteerida.

Õpitulemused 8. klassis

Õpilane:

- 1) arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega;
- 2) annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpituatsioonid olukordadele sobivaid lahendusi;
- 3) teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonid oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 4) nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonid reguleerimiseks;
- 5) kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega;
- 6) teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
- 7) kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi);
- 8) teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid;

- 9) väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla;
- 10) teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;
- 11) teab ja leiab olulisi infoallikaid tervisetabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole;
- 12) mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel;
- 13) hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riiete hooldusmärkide tähendusi;
- 14) teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi;
- 15) teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi;
- 16) teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

Õpitulemused 9. klassis

Õpilane:

- 1) valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asjakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi);
- 2) hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele;
- 3) teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas;
- 4) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 5) mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel; teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi;
- 6) oskab planeerida raha teenimise ja kulutamise seotud tegevusi;
- 7) kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi;
- 8) hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku;
- 9) teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes;
- 10) mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi; tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid;
- 11) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm);
- 12) oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

4.2 Ajalugu

4.2.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õpetamine põhikoolis kujundab õpilastes huvi ajaloo vastu. See hõlmab arusaamist sündmustest ja muutustest oma lähikonna ning inimkonna ajaloos ja aja kulgemise seaduspärasustest. Õpetus algab õpilase ja tema pere elukäigu seostamisest kodukoha ja Eesti

ajalooga. Aine käsitlemine aitab luua teadmist, et iga inimene on osa ajaloost ning et ajalugu mõjutab igaüht. Õpetamine põhineb kontsentrisuse printsiibil, toetudes ajateljele ning lähtudes varemõpitust.

Õppeaine eesmärgid on:

- tekitada huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa mineviku vastu;
- laiendada ainealaseid teadmisi;
- suunata aduma inimeste eluolu muutumist läbi aja;
- suunata mõistma aja kulgemise seaduspära;
- arendada lugemis- ja kirjutamisoskust;
- laiendada sõnavara;
- arendada oskust küsida vajadusel abi ja selgitusi;
- õpetada mõistma enda kui kodaniku rolli ühiskonnas ning oma õigusi ja kohustusi.

Õpetuse eesmärgid

Ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu; teab, et minevik on olnud muutuv ja väga mitmekesine;
- 2) omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
- 3) kirjeldab abivahendite toel olulisi ajaloosündmusi, inimeste eluviisi ja tegevusalasid õpitud ajastutel;
- 4) teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi; teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
- 5) nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna, kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
- 6) teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 7) leiab infot eri teabeallikatest, oskab hinnata erinevate teabeallikate usaldusväärsust.

4.2.2 Ajaloo aine üldalused

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 6.–7. klassis

6. klassis algav ajaloo õppimine võimaldab õpilastel suhestuda minevikuga. Ajalooõpetuses lähtutakse õpilasest kui ajaloos osalejast. Õpilasel kujundatakse arusaam, et ajalugu on ka tema enda lugu. Toetutakse õpilase isiklikele kogemustele ning eelnevatele teadmistele ja kujutlustele, kesksel kohal on nende aktualiseerimine ja süstematiseerimine. Ajalooga tutvumine algab enamasti õpetaja suunamisel ja juhendamisel, kasutatakse praktilisi õpiülesandeid (nt vanematelt ja vanavanematelt teabe kogumine oma pere ja suguvõsa kohta). Korraldatakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, vaadatakse õppefilme. Õppetegevuse käigus omandatakse mitmesuguseid oskusi (küsimuste esitamine, teabe hankimine, eneseväljendamine), arendatakse koostööoskusi ja kujutlusvõimet. Ajalootunnis kasutatavad õpitegevused (lugemine, küsimustele vastamine, arutlemine, jutustuse kuulamine, ümberjutustamine) toetavad õpilaste

psüühiliste protsesside ja kõne arengut, sealhulgas sõnavara rikastumist. Uut teemat käsitlema asudes selgitatakse välja õpilase eelteadmised ja laiendatakse sõnavara, et vältida võimalike väärkujutluste kinnistumist ja uute kujunemist. 6. klassis omandatakse teadmisi õpilase lähiümbruse kohta, 7. klassis keskendutakse juba laiemalt Eesti ajaloo ja üldajaloo õppimisele. Ajaloo õpetamisel on väga oluline muuseumide, ajaloo seotud paikade ja mälestiste külastamine, ajalugu tutvustavate filmide vaatamine ja muul viisil näitlikustamine.

Õppetegevus 8.–9. klassis

8. ja 9. klassis keskendutakse Eesti ajaloo seostele Euroopa ja maailma ajalooga. Euroopas ja maailmas toimunud sündmusi käsitletakse eeskätt Eesti ajaloo paremaks selgitamiseks ja ilmestamiseks. Rõhutatakse, et Euroopas toimunud sündmused on tugevasti mõjutanud Eestis toimunud sündmusi (sõjad, revolutsioonid, tootmissuhete muutused jms). Ajalooõpetuse puhul seni olulisena rõhutatud põhimõtetele lisandub 8.–9. klassis tähelepanu pööramine otsestele ja kaudsetele põhjuslikele seostele. 8. klassi ajalooõpetuses on oluline tuua selgelt esile seosed varem õpituga, 9. klassis on põhitähelepanu lähiajaloo sündmustel, kuna just neil on igapäevaelus kõige tajutavam mõju õpilasele, tema perele/suguvõsale ja keskkonnale. Kesksel kohal on õpetaja ja õpilase koostöö. Õpilane vajab õpetaja tuge ja juhendamist põhikooli lõpuni. Arvestades õpilaste lugemisraskusi, loetakse teksti klassis ühiselt ning analüüsitakse seejärel loetut õpetaja suunamisel, et tagada selle mõistmine. Peale uute mõistete omandamise on olulisel kohal ka sõnavara laiendamine üldisemalt. Põhikooli lõpuni on vajalik näitlikustamine, teavet ei saada ainult õppetekstidest, vaid ka teistest allikatest (õpetaja jutustus, õppefilm, kaardid, fotod jne). Suur osa näitlikustamisest toimub teabe- ja sidetehnikavahendite toel. Õppe raames tehakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, näidatakse filme, mis kajastavad minevikus toimunud sündmusi.

4.2.3 Taotletavad pädevused ning õppe ja kasvatuse rõhuasetused arenguperioodide kaupa

Taotletavad pädevused 6.-7. klassis

6. klassi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa vastu;
- 2) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloo jaotamist ajastuteks;
- 3) tajub eluolu ja esemelise keskkonna muutumist läbi aja;
- 4) teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal;
- 5) teab mõnd olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 6.–7. klassis

6. klassi õpilane:

- 1) tunneb huvi oma perekonna ajaloo ja sellega seotud minevikusündmuste vastu;
- 2) teab, et kodukoht ja elutingimused on ajaloo käigus muutunud;
- 3) tajub mineviku ja oleviku seoseid;
- 4) mõistab ajalist järgnevust ajateljel, omab üldist ettekujutust kodukoha ajaloo perioodidest.

7. klassi õpilane:

- 1) selgitab õpitava ajaloo perioodiga seostuvaid olulisemaid põhimõisteid;
- 2) nimetab tähtsamat muinasajast ja selle perioodidest (kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg), kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
- 3) teab vanaaja kultuure ja oskab nimetada ajastu olulisemaid saavutusi ja leiutisi;
- 4) kirjeldab kõige üldisemal kujul keskaja olemust;
- 5) teab keskaja Euroopa eluolu muutusi, avastusi ja leiutisi;
- 6) teab olulisemaid sündmusi, mis leidsid aset keskajal Eesti aladel.

Taotletavad pädevused 8.-9. klassis

9. klassi lõpuks õpilane:

- 1) teab, kuidas on läbi ajaloo muutunud eestlaste eluolu ja esemeline keskkond;
- 2) teab mõningaid Eesti ajalugu mõjutanud sündmusi Euroopa ja maailma ajaloos;
- 3) teab uusaja ja lähiajaloo sündmusi Eesti ajaloos;
- 4) mõistab oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos;
- 5) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloosündmuste täpset dateerimist;
- 6) teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist.

Õppe ja kasvatuse rõhuasetused 8.–9. klassis

8. klassi õpilane:

- 1) selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste elu-olust Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni;
- 2) nimetab Euroopa ja maailma uusaja tähtsamaid sündmusi, mis on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 3) tunneb huvi Eesti mineviku vastu Euroopas;
- 4) teab, et Euroopas toimunud sündmused on oluliselt mõjutanud Eesti ajalugu;
- 5) kirjeldab, kuidas majanduslikud ja ühiskondlikud muutused on mõjutanud inimeste elukorraldust;
- 6) teab, et inimeste teadmised on kujunenud suhtlemises teiste rahvastega;
- 7) kõrvutab ajateljel mõningaid olulisi Eestis ja Euroopas toimunud sündmusi;
- 8) tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid.

9. klassi õpilane:

- 1) selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;
- 2) tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu;
- 3) teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi;
- 4) omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
- 5) mõistab, et eri ajastute kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused on olnud edasiviivaks jõuks riikide (ka Eesti) arengus;
- 6) teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
- 7) kujutab ajateljele toetudes ette maailmas toimunud olulisemaid sündmusi;
- 8) nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna;
- 9) kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
- 10) väärtustab oma kodumaad ning Eesti Vabariigi kodanikuks olemist.

